

MUROD MUHAMMAD DO‘ST IJODINING O‘ZIGA XOS QIRRALARI

Ubaydullayeva Jamila Xurramovna

Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti o‘qituvchisi,

Ko‘charova Dildora Karim qizi

Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti

Boshlang‘ich ta‘lim va sport tarbiyaviy ishi yo‘nalishi talabasi

Annotatsiya

Maqolada Murod Muhammad Do‘stning ijodining ayrim qirralari, “Galatepaga qaytish” qissasining obrazlar tizimi, adibning xarakter yaratish mahorati, so‘zlardan foydalanishdagi mohirligi haqida so‘z yuritilgan.

Kalit so‘zlar: qissa, qissanavis, personaj, xarakter, davr, tasvir.

Adabiyot maydoniga 70-yillarning oxiri va 80-yillarning boshlarida kirib kelgan bir guruh iqtidorli ijodkorlar o‘zbek prozasi istiqboliga katta umid bilan qarashga huquq berdi.

Nurali Qobul, Murod Muhammad Do‘st, Erkin A‘zam, Xayriddin Sultonov, Tog‘ay Murod, Tohir Malik, Xojakbar Shayxov, Saodat Isaxonovlar bilan izma-iz kelayotgan Dilbar Saidova, Asad Dilmurodov, G‘offor Hotamov, Zohir A‘lam, Norto‘xta Qilichev, Mamatqul Hazratqulov, Olim Otaxonov, Abbos Saidov, Nurali Otaxonov, Sotivoldi Rajabov, Abdulqosim Mamarasulov, Orzuqul Ergashev kabi o‘nlab nosirlarning voqealigini o‘ziga xos tarzda poetiklashtirish yo‘lidagi samarali izlanishlari e‘tiborga loyiqdir. Nasrimizning bu avlodi adabiyotga yoshlikning o‘zidek beg‘ubor, samimiy ta‘bir joiz bo‘lsa, “yo‘nilmagan”, biroq, tabiiy ovoz bilan dadil kirib keldi. Ular orasida M.M.Do‘stning alohida o‘rni bor.

Girigoriy Baklanov Murod Muhammad Do‘stga oq yo‘l tilab shunday yozgan edi: “U kimlar haqida, nimalar haqida yozayotganligini yaxshi biladi... Albatta, o‘zbek adabiyoti yozuvchilardan qisilib qolgan emas, ammo Murod Muhammad Do‘st o‘z xalqi haqida o‘ziga xos tarzda, o‘z manerasida yoza oladigan adib bo‘lib yetishadi” Adib ana shu ishonchni oqlab kelmoqda. Uning qator hikoyalari, “Chollardan biri” qissasi, “Galtepaga qaytish” qissasi bilan yaqindan tanishish shundan dalolat beradiki, Murod Muhammad Do‘st o‘zigagina xos ovozda gapirish uchun samarali izlanishlar olib borgan.

Adibning qahramonlari mard, tanti, rostgo‘y, to‘pori, ko‘plar nazaridan chetda, ammo durustroq razm solsangiz, olam ichra bir olam bo‘lib yuruvchi oddiy qishloq kishilaridir. Ular ba‘zi silliq asarlardagidek muallif ko‘rsatgich barmog‘i bilan qayoqqa yo‘naltirsa, o‘sha yoqqa qarab harakatlanuvchi qiyofasiz odamlar emas. Ular chinakamiga yashaydilar, kurashadilar, xato qiladilar, bu xatolarini ba‘zan anglamay, anglagan taqdirda ham ichki bir xudbinlik bilan

haq ekanliklariga o'zlarini ham, o'zgalarni ham ishontirishga urinib yashayveradilar. Eng muhimi, ular voqealikka katta-kichik barcha komponentlarda o'z izini qoldirgan.

Murod Muhammad Do'st - nazari o'tkir adib. U insonlarni bir-biriga bog'lab turgan iplar orasidan eng nozik, ko'z ilg'amaslarini ham ko'rib turadi, uning boshqa iplar bilan aloqasini chuqur his etadi. Uning qahramonlari hamsuhbatlarining oddiy harakatlari, ko'z urishtirishlari, gapirishmaneralaridan ham aytilmagan (balki hech qachon aytilmas) fikrlarni uqa oladilar. Mana, G'aybarovning mulla Chori harakatlaridan uqqan ma'nilari:

“Sukutni mulla Chorining hayqirig'i buzdi:

-Mo'minlar, Rayim G'aybar o'g'li qanday odam edi?

Hamma birdan javob qildi:

-Yaxshi odam edi! Yaxshi odam edi! Xudo rahmat qilsin!

Mulla Chori ortga, go'r tarafga o'g'rincha qarab oldi.

Nahotki u xudoga ishonsa? Ya'nikim, marhumni yerga qo'yib, mardum uzoqlashsa bas, Munkar bilan Nakir lahadga kiradi va so'roq boshlaydi: kimsan? Rabbing kim? Rasuling kim?

- Jannatidan joy ato qilsin, - deya so'zlandi mulla Chori.

otamdan qarzini uzmoqchi. Otamni jinidan battar yomon ko'radi, endi u raqibsiz yolg'iz qoldi, go'ringga boradigan joyi yo'q. Endi o'zicha uyalyapti, afsus qilyapti”.

Yozuvchi uslubidagi muhim qirra - ikki qatlamli tasvir (yuqoridagi parchada bu ochiq ko'rinadi) uning qahramonlariga tabiiylik va o'ziga xoslik bag'ishlaydi. Ikkala qatlam parallel holda, bir-birini to'ldirib davom etar ekan, kurash ko'pincha “ichki” qatlamda kechadi, faqat o'zining eng keskin fursatlaridagina “tashqi” qatlamga yorib chiqadi. Bu jihatdan Murod Muhammad Do'st prozasi yuzasi sokin, beozor, tubi shiddat bilan oquvchi daryoni eslatadi. E'tibor bering-a: “G'aybarov zavqlandi, chollarning erinmay o'tirishidan allaqanday sharqona xosiyat topganday bo'ladi, lekin mullaga tuzukroq razm solib, uning suhbatdoshidan bezor bo'lib, o'zini qo'yarga joy topolmay turganini ko'rди. Ko'ngli g'ashlandi” Ana shu g'ashlik otasi va mulla suhbatida, otasining yosh boladek sodda, beozor, maqtanchoqligiga, mullaning ichiqora, g'ayrligiga guvoh bo'lgan sari kuchayib boradi. Mulla chiqib ketayotganida esa chidab turolmaydi, ko'nglidagi (“ichki” qatlamdagi) alamlari yuzaga tepadi: “Biznikiga kamroq kelsangiz”.

Muhimi shundaki, G'aybarovning dabdurustdan ters muomalasi mullani ajablantirmaydi. U hamlani bamaylixotir kutib oladi, chunki u Rayim oqsoqol, Toshpo'latga butkul yot, bo'lak bir olamdan ekanligini yaxshi tushunadi, buni biror lahza bo'lsin unutilmaydi. Boya ham suhbat chog'ida Toshpo'latning izza bo'lib o'tirganini, xayolidan nelar kechganligini durustgina sezib turgan, seza turib uning ko'z o'ngida oqsoqolni ko'proq kalaka qilgandi. U maqsadiga erishdi, hasad, adovat, kin to'la qalbi buguncha orom olgandek bo'ldi, endihar qanaqa hujumni u bamaylixotir kuta oladi:

“ - Biz endi, keksa odam, Toshpo'latboy, - dedi mulla Chori.

<https://conferencea.org>

Kelmay qo'ysak oqsoqolning o'ziyam yolg'izlikdan zerikadi.

- Otam kimligingizni biladimi?
- Biladi, - deya kiprik qoqmay javob qaytaradi mulla Chori.

G'aybarov o'zini behuzur sezadi.

- Loaqal men borligimda kelmang!
- Xo'p-xo'p o'g'lim. Lekin basharti kelsak, undanima bo'ladi?
- G'aybarov chidab turolmadi.
- Itga talataman!..”

Adibning til ustidagi zahmatli izlanishlari e'tiborlidir. Bu izlanishlar bir tomondan badiiy asar tilini xalq jonli nutqiga yaqinlashtirishga intilish bilan, ikkinchi tomondan, klassik tajribasidan ijodiy foydalanishga urinish bilan xarakterlanadi. Quyidagi parchaga e'tibor bering-a, klassiklar tilidagi ichki dinamikada xalq tiliga xos tozalik, aniqlik, jonlilik, tozalikka, jonlilikga intilish qanchalar ochiq ko'rinadi unda: “U ayolni dast ko'tarib oldi. Xadichaning bilaklari bo'yniga chirmashgan hamon majoli qochdi, gandiraklab ketdi, lekin sal o'tib bilaklarning kuydurguvchi taftiga ko'nikdi, charchog'-u og'riq unitildi, go'yoki tan ham unut bo'ldi-yu, uning o'zi bo'yniga chirmashgan bilaklarga aylandi... Faqat yuraklarning olatasir urgani seziladi, go'yo butun dasht-u dalalaruning dukuriga to'lgan... seni shunchalar sog'inib edimmi, Hadicha? Ko'ngildagi kin-u g'azabim qani? Nega yig'laysan, Xatcha? Biror narsa de, shubhalaring bekor de, Xatcha. Ko'nglimni qabartma, belimni bukma, gavharni toshga urmaylik, Xatcha”.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Quronov D. Adabiyotshunoslikka kirish. - T/Fan, 2007. - B. 228.
2. Холмуродов А. Киссада бадий образ яратиш махорати. - Т.: Фан, 2006. - Б. 140.
3. Шарафиддинов О. Ижодни англаш бахти. - Т.: Шарц, 2004. - Б. 640.
4. Шералиева М. Мурод Мухаммад Дўстнинг «Галатепага қайтиш» қиссасидаги икки образ таҳлили. <https://kh-davron.uz/>